

Студент 4 курсу
факультету економічної інформатики ХНЕУ ім. С. Кузнеця

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ СТАТИСТИЧНОЇ ОЦІНКИ ЕКОНОМІЧНОЇ АКТИВНОСТІ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

Анотація. Виокремлено теоретичну базу, що забезпечує подальший напрям дослідження економічної активності населення країни для адекватної оцінки соціально-економічного стану суспільства та формування перспектив його розвитку. Виявлено проблеми формальної та неформальної зайнятості, а також тенденції їх розвитку.

Аннотация. Выделена теоретическая база, обеспечивающая дальнейшее направление исследования экономической активности населения страны для адекватной оценки социально-экономического состояния общества и формирования перспектив его развития. Выявлены проблемы формальной и неформальной занятости, а также тенденции их развития.

Annotation. The article focuses on the theoretical framework that provides future research area in the economic activity of the country population to adequately assess the socio-economic situation of the society and formation of prospects for its development. Problems of formal and informal employment, as well as trends in their development were identified.

Ключові слова: економічна активність, формальна й неформальна зайнятість, повна й неповна зайнятість.

Соціально-економічний розвиток країни визначає стан ринку праці в ній. Кількісно-якісний дисбаланс між пропозицією та потребою у робочій силі, низький кваліфікаційний рівень незайнятого й працюючого населення, а також проблеми зайнятості молоді та інвалідів визначають у сучасних умовах господарювання необхідність формування теоретичної бази дослідження, яка дасть змогу визначити реальний стан розвитку економіки країни.

В економічній літературі стан ринку праці визначається через рівень його економічної активності, визначення якого має різні напрями висвітлення.

В аналітичній практиці різних країн під економічною активністю населення частіше всього розуміють сукупність зайнятого й безробітного населення. Але проблемам неповної зайнятості, поєднанню питань зайнятості та безробіття з проблемами формальної та неформальної зайнятості приділяється мало уваги.

У сучасній міжнародній практиці виділяють два важливі завдання дослідження економічної активності населення:

вимірювання кількості людських ресурсів, використання показника робочого часу для макроекономічного аналізу та моніторингу розвитку людських ресурсів;

вимірювання зв'язку між зайнятістю, доходом та іншими соціальними й економічними характеристиками з метою розробки та подальшої реалізації політики у сфері зайнятості, доходів населення та його професійної підготовки.

Вирішення зазначених завдань дає змогу сформувати інформаційну базу в дослідженні економічної активності населення.

З економічної точки зору головною метою збирання даних щодо економічно активного населення є отримання своєчасної та повної інформації щодо розміру та структури робочої сили країни. Дані, які збирають у різні моменти часу, забезпечують основу для спостереження за тенденціями та змінами на ринку праці. Поєднання зазначених даних з інформацією щодо інших питань економічного розвитку країни створює інформаційний простір для проведення достовірної оцінки й аналізу існуючого макроекономічного розвитку країни.

Так, приєднання у 2003 році Україна до Спеціального стандарту поширення даних (ССПД) Міжнародного валютного фонду, в рамках якого щоквартально оприлюднюються показники зайнятості та безробіття населення, заробітної плати і доходів дало змогу не тільки узгодити наявну інформацію щодо розвитку економічної активності населення України з методологією МОП, а й використати її для: оцінки рівня розвитку економічної активності населення, підтримки діяльності міжнародних фінансових ринків, проведення узгодженої кредитної політики.

У соціальному аспекті інформація щодо зайнятості та безробіття населення дозволяє оцінити пропозицію робочої сили та використання людських ресурсів у виробничому процесі.

Таким чином, формування інформаційної бази в дослідженні економічної активності населення здійснюється через систему статистичних показників, які дають змогу провести:

аналіз соціально-економічної ситуації в країні, зокрема, для оцінки стану ринку праці;
розрахунок макроекономічних показників із метою проведення міжнародних порівнянь;
забезпечення вимог спеціального стандарту поширення даних, розробленого МВФ;
моніторинг ефективності реалізації державної політики на ринку праці;
розробку та подальшу оцінку виконання державних програм зайнятості та програм соціально-економічного розвитку країни загалом.

Специфікою оцінки інформації в дослідженні рівня економічної активності населення є врахування критеріїв, що передбачені міжнародними стандартами, а саме – обов'язкове застосування особистого опитування домашніх

господарств. У міжнародній аналітичній практиці обстеження домашніх господарств – це найбільш гнучкий інструмент збору статистичної інформації, який дозволяє задовольнити потреби різноманітних користувачів у необхідній інформації та здійснювати міжнародні порівняння.

Якщо загальнозживаним є визначення зайнятості як сукупності економічних, правових, соціальних, національних та інших відносин, пов'язаних із забезпеченням працездатного населення робочими місцями та їх участю в суспільно корисній діяльності, що приносить їм заробіток або дохід (прибуток), то згідно з рекомендаціями Міжнародної організації праці зайнятими вважаються особи у віці від 15 до 70 років включно, які:

- працювали впродовж обстежуваного тижня хоча б одну годину за наймом, отримуючи винагороду в грошовому або в натуральному вигляді, працювали індивідуально (самостійно) або у окремих громадян на власному (сімейному) підприємстві;

- працювали впродовж 30 годин на тиждень безкоштовно на підприємстві, що належить будь-кому з членів домогосподарства або в особистому підсобному сільському господарстві з метою реалізації продукції, що вироблена внаслідок цієї діяльності;

- особи, які були тимчасово відсутні на роботі, тобто формально мали робоче місце (власне підприємство), але не працювали впродовж обстежуваного періоду з незалежних від них особистих обставин, зберігаючи формальні зв'язки з місцем роботи.

Наведені визначення розширюють можливість врахування людських ресурсів, що не завжди підпадають під облік офіційної статистики й дають змогу визначити реальний стан економічної активності населення з урахуванням фактору часу.

Згідно із законом України "Про зайнятість населення" розрізняють такі форми зайнятості:

повна й неповна;

формальна й неформальна.

Повна зайнятість – це становище в країні, за яким все працездатне населення забезпечене роботою. У даному питанні необхідною є участь держави в якості основного регулятора ринку праці, тому що створити оптимальне співвідношення між рівнем попиту та пропозиції без посередника не є можливим.

Повна зайнятість населення досяжна лише в тому випадку, коли попит і пропозиція відповідають один одному, але цей варіант, як і все ідеальне, на практиці не реалізовується. По-перше, через наявність людського фактора, який неможливо врахувати, по-друге, завжди буде існувати так зване природне безробіття, тобто стан, за якого невеликий відсоток населення перебуває в пошуку кращого місця роботи. За даними міжнародних експертів зазначена частка не повинна перевищувати 5 – 7 % від загального числа працездатних громадян [1]. Причому цей рівень повинен підтримуватися постійно.

Часткова зайнятість – вимушене тимчасове скорочення нормальної або встановленої законодавством тривалості робочого часу, перерва в одержанні заробітку або скорочення його розміру через тимчасове припинення виробництва без припинення трудових відносин із причин економічного, технологічного, структурного характеру.

Виходячи з того, що явище повної зайнятості майже неможливе. Слід визначити переваги та недоліки повної й часткової зайнятості, основні характеристики яких наведені у табл. 1.

Таблиця 1

Переваги та недоліки основних форм зайнятості

Повна зайнятість	Часткова зайнятість
Переваги	
Відсутність циклічного безробіття	Ненормований робочий графік
Гарантована оплата праці	Можливість побічної роботи
Достатня кількість робочих місць	Оплата під час хвороби
Забезпечення необхідною робочою силою підприємства та організації	Соціальні виплати
Соціальні виплати	Трудова відпустка
Недоліки	
Низька заробітна плата	Певна кількість робочої сили вимушено залишається без роботи
Наявність прихованого безробіття	Спад виробництва
Відсутність або незначна мобільність робочої сили	Надлишкові працівники
Екстенсивне економічне зростання	Неефективне використання праці офіційно зайнятого трудового контингенту людей

В Україні протягом останніх років зростає рівень неформальної зайнятості. Найбільші темпи її зростання спостерігаються у сільському господарстві, будівництві, торгівлі, ремеслі, ремонті, ресторанному та готельному бізнесі.

Неформальна зайнятість – трудова діяльність, яка дозволена чинним законодавством, однак процедура її реєстрації не передбачена або обмежена, а результати (доходи) не враховуються офіційною статистикою (не декларуються) і не підлягають оподаткуванню.

Неформальна зайнятість є дещо специфічною формою, адже вона є неоднозначною. Тобто наявність неформальної зайнятості у країні має як негативні сторони, так і позитивні.

Переваги та недоліки неформальної зайнятості з позицій робітника наведено у табл. 2.

Переваги та недоліки неформальної зайнятості з точки зору працівників

Переваги	Недоліки
Нестабільний розмір доходів та часу їх отримання	Більш регулярні поточні прибутки робітників
Відсутність соціальних гарантій	Більший розмір доходів підприємців
Велика тривалість робочого часу	Гнучкий, вільний графік – для випадкової та самозайнятості (+ для студентів, пенсіонерів)
Туманні перспективи професійного зростання	Більш низькі вимоги до рівня кваліфікації

З точки зору держави, можна сказати, що наслідком неформальної зайнятості є посилення нерівності доходів, що для нашої країни є надмірним, а в свою чергу, призводить до соціальної напруги в суспільстві.

Масштаби неформальної зайнятості в Україні за різними оцінками експертів складають від 30 до 60 % [2].

Сучасні умови господарювання висувають і нові вимоги до формування інформаційної бази щодо оцінки рівня економічної активності населення.

Економічна активність повинна визначатися не тільки через співвідношення зайнятих й безробітних, але й через співвідношення зайнятих у формальному й неформальному секторі економіки.

Врахування такого співвідношення дасть змогу:

підвищити рівень стабільності та привабливості сектору формальної зайнятості (розширення можливості працевлаштування у сфері формальної зайнятості, зростання оплати праці і доходів у всіх сферах та за видами економічної діяльності, дотримання норм трудового законодавства, захист прав працівників на підприємствах формального сектору);

стимулювати перехід зайнятих із неформального сектору у формальний, важливим напрямом якого є впровадження системи соціального страхування, у тому числі медичного;

сприяти розвитку малого підприємництва (спрощення процедури реєстрації та ліцензування діяльності; зменшення податків, насамперед на фонд заробітної плати; надання пільг підприємцям, які створюють додаткові робочі місця; надання фінансової підтримки підприємствам малого бізнесу засобами гнучкої кредитно-податкової політики);

забезпечити реальний захист соціально вразливих верств населення, створити умови для їх посильної участі в суспільному виробництві відповідно до їхніх бажань і можливостей.

Наук. керівн. Серова І. А.

Література: 1. Грішнова О. А. Економіка праці та соціально-трудові відносини : підручник / О. А. Грішнова. – К. : Знання, 2009. – 390 с. 2. Рофе А. И. Рынок труда, занятость населения, экономика ресурсов для труда / А. И. Рофе. – М. : МИК, 2008. – 190 с. 3. Павловська О. Удосконалення політики зайнятості населення на основі реальної оцінки вартості робочої сили / О. Павловська, Н. Павловська // Україна : аспекти праці. – 2000. – № 4. – С. 8–13. 4. Сайт Державної служби статистики України. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua. – Назва з екрану.